

DOI: 10.31499/2307-4906.1.2018.134900

УДК 378:001.895

Ольга Комар,

*доктор педагогічних наук, професор
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини*

Олег Комар,

*кандидат філологічних наук, доцент
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини*

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ В РУСЛІ КОНЦЕПЦІЇ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Статтю присвячено вивченню процесу становлення вищої освіти України, яка в сучасних умовах усе гостріше відчуває конкуренцію з боку країн-сусідів, зумовлену процесами глобалізації. Глобалізаційна культура системи вищої освіти в Україні передусім пов'язана з процесом інноваційної освіченості суспільства. У статті мова йде про використання інтерактивних технологій при підготовці вчителів для сучасної української школи. Реформування вищої школи передбачає застосування інноваційних технологій навчання студентів, а введення в навчальних закладах України інтерактивних методик у викладання фахових дисциплін дає можливість докорінно змінити ставлення до об'єкту навчання, перетворивши його на суб'єкт.

Ключові слова: *глобалізація, концепція, педагогічна освіта, інноваційне навчання, інтерактивна технологія, фахова методика.*

The article presents the study of the process of higher education development in Ukraine, which nowadays is increasingly sensitive to competition from neighboring countries caused by the processes of globalization. The globalized culture of the higher education system in Ukraine is primarily connected with the process of innovative education of society. The article deals with the use of interactive technologies in training of teachers for modern Ukrainian school. The reform of higher education implies and predetermines the use of innovative technologies in the process of students teaching, and introduction of interactive technology in the educational institutions of Ukraine in the process of teaching of professional disciplines gives the opportunity to change dramatically the attitude towards the object of teaching, turning it into a subject. Various types and forms of interactive technology are presented in the

article as well as the lesson sample with practical use of them in the educational process. The prospects of the use of innovative teaching are also grounded in the article.

Key words: *globalization, concept, pedagogical education, innovative teaching, interactive technology, professional methodology.*

На сьогодні процес глобалізації представлений складним, об'єктивним, історичним процесом структурних та функціональних змін, які в свою чергу охоплюють усі сфери життєдіяльності суспільства. Протягом ХХ–ХХІ ст. вища освіта стала одним із об'єктів глобалізації. Неоднозначна оцінка впливу глобалізаційних чинників на галузь соціально-культурної сфери свідчать нам про своєрідну складність і суперечливість розвитку даного процесу. Саме тому, досить важливим є усвідомлення впливу цих чинників та корегування їх результатів.

Сучасні світові стандарти в галузі освіти передбачають підготовку висококваліфікованих спеціалістів, здатних інтегрувати теоретичні знання і практичні уміння в цілісну систему, володіти новими технологіями тощо.

Розвиток освіти багато в чому визначає вигляд майбутнього суспільства, культури та особистості. «Освіта формує людину, озброює її знаннями, виховує громадянські якості, вміння думати й працювати, спілкуватись і відпочивати, жити суспільним чином і водночас бути індивідуально неповторною особистістю» [1, с. 11].

Широке запровадження інноваційних технологій у навчальний процес вищої школи зумовило появу цілої низки психолого-педагогічних досліджень, присвячених даній тематиці.

У наш час проблемами розробки та втілення інноваційних освітніх технологій навчання та викладання займалися В. Андреев, В. Бондар, І. Дичківська, Г. Коберник, Л. Коваль, К. Колін, Н. Криворучко, І. Підласий, Л. Пироженко, О. Пометун, В. Симоненко, С. Сисоєва, В. Сластенін, В. Шапкін та інші.

Мета статті полягає у викладенні поглядів і наробок у застосуванні інноваційного навчання студентів, зокрема застосування інтерактивних технологій, у вищих закладах освіти у світлі Концепції розвитку педагогічної освіти.

Українська система освіти, як і суспільство взагалі, до цієї пори перебуває на етапі переходу від заполітизованого, закритого стану до відкритого, демократичного, ринкового. Міністерство освіти і науки реорганізовує систему вітчизняної освіти, більшість змін мають бути реалізовані у найближчі два роки. Ці нововведення стосуватимуться і дошкільної освіти, і середньої школи та ЗВО, і викладацького складу. Концепція зміни освітнього процесу в Україні має бути затверджена після громадських обговорень. Сьогодні реформується загальноосвітня школа,

триває реформування вищої школи. Вирішити питання реформування вищої школи можна завдяки розвитку нових інформаційних та сучасних педагогічних технологій, які активно використовуються на початку XXI століття та, напевно, матимуть широке використання й у майбутньому.

Проект Концепції розвитку педагогічної освіти передбачає розв'язання й освітницьких проблем, підтримку реформування всієї освіти країни, і вищої зокрема, тому перед системою освіти стоять нові завдання. Парадигма розвитку освіти у XXI столітті основним своїм завданням має розвиток особистості, інтелектуального і морального розвитку майбутніх громадян держави. Сьогодні спостерігається тенденція розвитку гуманістичних пріоритетів та людських цінностей. Людина – вічний творець духовних і матеріальних благ, носій цивілізації, її політичного і освітнього поступу.

У зв'язку з цим реформування вищої школи передбачає застосування нових технологій навчання студентів. Саме при засвоєнні фахових методик студентами, майбутніми вчителями закладів загальної середньої освіти, активне використання нових технологій сприяє кращому сприйманню і засвоєнню навчального матеріалу, умінню проектувати і впроваджувати самі ж ці технології в навчальні ситуації на уроках у закладах загальної середньої освіти.

Введення в сучасні навчальні заклади України інтерактивних методик у викладання фахових дисциплін дає можливість докорінно змінити ставлення до об'єкту навчання, перетворивши його на суб'єкт, тобто зробити студента співавтором своєї версії, семінарського заняття тощо [4, с. 4].

Сьогодні сталося чимало позитивних змін у системі освіти України. Так, класична дидактика вищої школи з її закономірностями, принципами, формами та методами навчання, що вже склалися, не завжди задовольняє вимогам, обставинам часу. На допомогу класичним технологічним аспектам приходять нові, зокрема інтерактивні, технології навчання.

Розглядаючи вищевказані технології навчання як інноваційні, треба пам'ятати, що будь-яка педагогічна технологія буде «мертвою», якщо не розглядати її як цілісну систему в єдності її компонентів і взаємозв'язків. У педагогічній літературі описано чимало типів організацій навчання (за рівнем активності суб'єктів, рівням залучення їх до продуктивної діяльності, за дидактичною метою, за способами організації тощо). Якщо скористатися класифікацією, запропонованою Е. Я. Голантом у 60-х роках XX ст., то всі типи і методи навчання можна поділити на активні та пасивні. У своїй класифікації Я. Голант використовує «пасивність» як визначення низького рівня активності суб'єктів навчання, переважно репродуктивної діяльності за майже цілковитої відсутності самостійності й творчості [2]. До цієї класифікації О. Пометун і Л. Пироженко подають

інтерактивне навчання як різновид активного, котрий, однак, має свої закономірності та особливості [5]. Сутність інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умов постійної, активної взаємодії усіх учасників навчального процесу. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове навчання в співпраці), де учень і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання. Педагог виступає в ролі організатора процесу навчання, лідера групи. Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв'язання проблем. Воно ефективно сприяє формуванню цінностей, навичок і вмінь, створенню атмосфери співпраці, взаємодії, дає змогу педагогу стати справжнім лідером дитячого колективу [5, с. 7].

Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв'язання проблем. Воно ефективно сприяє розвитку навичок і вмінь, створенню атмосфери співпраці, взаємодії і, в свою чергу, дає можливість педагогу стати справжнім лідером студентського колективу.

Усі інтерактивні технології навчання О. Пометун, Л. Пироженко умовно поділили на три групи залежно від доцільної для їх використання форми навчальної діяльності. У сучасній педагогіці вирізняють чотири форми навчальної діяльності:

1. Парну (робота суб'єкта з педагогом чи однолітками один на один).
2. Фронтальну (учитель навчає одночасно групу суб'єктів або всю академічну групу).
3. Групову, або кооперативну (всі суб'єкти навчають один одного).
4. Індивідуальну (самостійну роботу суб'єкта).

Інтерактивне навчання використовують в разі застосування фронтальної й кооперативної форм організації навчальної діяльності студентів (інтерактивні технології передбачають саме ці дві форми, кожна з цих форм має свої особливості, на які необхідно зважати при визначенні способів організації засвоєння студентами знань). Ми широко практикуємо парну, групову та індивідуальну роботу студентів.

Фронтальна форма організації навчальної діяльності студентів передбачає навчання однією людиною групи або потоку. За такої організації навчальної діяльності кількість слухачів завжди переважає кількість тих, хто говорить. Всі слухачі одночасно працюють разом чи індивідуально над одним завданням із передбаченням подальшого контролю за результатами роботи.

Фронтальні технології інтерактивного навчання (за О. Пометун) передбачають одночасну спільну роботу всієї групи. Питання і завдання викладача примушують задуматися над проблемою і колективно її

вирішити. Разом з тим викладач заохочує всіх учасників і учасниць до висловлення своїх ідей, до участі у дискусії.

Різновидом загально групового обговорення є метод «Мікрофон», що надає можливості кожному сказати щось швидко, по черзі, відповідаючи на запитання, або висловлюючи свою думку чи позицію.

Прийом «Незакінчені речення» часто поєднують із «Мікрофоном». Він дає змогу ґрунтовніше працювати над формою висловлення власних ідей, порівнювати їх з іншими.

Відома активна технологія колективного обговорення, широко використовується для прийняття рішень з конкретної проблеми, при підведенні підсумків, тощо. Мозковий штурм спонукає студентів виявляти уяву, творчість уможливорює вільне висловлювання ними власних думок.

На практичних заняттях доцільно застосовувати і дискусії. Дискусія повинна бути проблемною. Викладач повинен надати можливість висловити думку всім бажаючим і ні в якому разі не нав'язувати свою.

У своїй роботі ми використовуємо різні прийоми обміну думок, які являють собою такі форми дискусії:

– **«круглий стіл»**: бесіда, у якій на рівних бере участь невелика група студентів (до 5 чоловік) та під час якої відбувається обмін думками як між ними, так і з «аудиторією» (решта групи);

– **«засідання експертної групи»** («панельна дискусія»): спільне обговорення висунутої проблеми учасниками групи (4–5 студентів з визначенням заздалегідь головою) та обговорення доповіді (досить стислої) кожного з них, у якій доповідач висловлює свою позицію;

– **«форум»**: обговорення, що нагадує «засідання експертної групи», у ході якого ця група обмінюється думками з «аудиторією»;

– **«дебати»** формалізоване обговорення, яке побудоване на основі заздалегідь фіксованих виступів учасників представників двох протилежних команд-суперників та заперечень. Варіантами такого обговорення є «британські дебати», що фактично відтворюють процедуру обговорення проблемних питань у Британському парламенті;

Серед форм навчальної дискусії можна виділити і «техніку акваріума», особливий варіант організації групової взаємодії [5, с. 135–136]. Цей різновид дискусії застосовується у роботі з матеріалом, зміст якого пов'язаний з суперечливими підходами, конфліктами, розбіжностями.

М. Кларін вважає, що саме такий варіант дискусій робить акцент на процес презентації точки зору і її аргументації, і пропонує наступну процедуру роботи за «технікою акваріума»:

- постановка проблеми, її презентація групі викладачем;
- викладач розподіляє аудиторію на групи, що сидять в колі;
- викладач або самі учасники обирають того, хто буде представляти позицію цілої групи;

- групи протягом короткого часу обговорюють проблему, щоб дійти згоди;
- представники групи збираються у центрі аудиторії і відстоюють свої позиції, проте ніхто не може висловлюватися з групи, допомагати дозволяється лише записками, де сформульовано вказівки;
- викладач дозволяє представникам взяти «тайм-аут» для консультацій;
- обговорення закінчується або після закінчення призначеного часу, або після вирішення проблеми;
- проводиться критичне обговорення «техніки акваріума» цілою групою.

Правила дискусії:

1. Доброзичливе відношення і увага до кожного учасника.
2. Утримання від схвальних або не схвальних висловлювань.
3. Зосередження всієї дискусії на її темі, фіксація уваги учасників на питаннях, які обговорюються.
4. Стислість, змістовність аргументованість як у процесі дискусії, так і при підведенні підсумків.
5. Загальний висновок – не роздумам над проблемою, а наступний крок у дослідженні нової теми.

Кооперативна (групова) навчальна діяльність – це модель організації навчання у малих групах, об'єднаних спільною навчальною метою. Кооперативне навчання відкриває для тих, хто навчається можливості співпраці зі своїми ровесниками, дає змогу реалізувати природне прагнення кожної людини до спілкування, сприяє досягненню вищих результатів засвоєння знань і формування вмінь. Така модель легко й ефективно поєднується із традиційними формами та методами навчання і може застосовуватися на різних етапах навчання.

Співпраця (кооперація) – це спільна діяльність з метою досягнення загальних цілей. У межах спільної діяльності люди намагаються досягти результатів, вигідних для них самих і для решти членів групи. Кооперативним навчанням називається такий варіант його організації, за якого студенти працюють у невеликих групах, щоб забезпечити найефективніший навчальний процес для себе і своїх товаришів. Ідея проста. Одержавши інструкції від викладача, студенти об'єднуються в невеликі групи. Потім вони виконують завдання – поки всі члени групи не зрозуміють і не виконають його успішно. Спільні зусилля сприяють досягненню всіма членами групи взаємної користі. Успіхи кожного визначаються не тільки ним самим, а й зусиллям його товаришів. У ситуаціях кооперативного навчання існує позитивна взаємозалежність цілей, що їх досягають студенти: вони розуміють, що можуть досягти своїх

особистих цілей тільки якщо їхні товариші по групі також досягнуть успіху.

До кооперативних технологій відносяться такі: робота в парах; ротаційні (змінювані) трійки; два – чотири – всі разом; карусель; робота в малих групах, акваріум.

Велику роль при навчанні студентів приділяють рольовим іграм. Дидактична (навчальна) гра – це гра за правилами, підпорядкованими досягненню заздалегідь накресленого ігрового результату (за Н. В. Кларінім). На відміну від ігрової діяльності цілеспрямована гра уміщує момент змагання [3, с. 90].

Структура навчального процесу, який уміщує дидактичну гру, складається з чотирьох етапів:

1. Орієнтація. Викладач характеризує тему, яка вивчається, основні правила гри та її загальний хід.
2. Підготовка до проведення. Розподіл ролей, вивчення ігрових завдань, процедурні питання.
3. Проведення гри. Викладач слідкує за грою, фіксує наслідки (підрахунки балів, прийняття рішень), роз'яснює те, що незрозуміло.
4. Обговорення гри. Викладач керує дискусійним обговоренням гри (що сподобалося, коли виникли труднощі, які ідеї з'явилися протягом гри). Увага приділяється зіставленню імітації з реальним світом, установленню зв'язку гри зі змістом навчальної теми.

Дидактичні ігри ми застосовуємо при проектуванні та проведенні (і обговоренні) фрагментів уроків. Це дає можливість студенту побувати в ролі вчителя і відчути всю відповідальність такої роботи.

До роботи за інтерактивними методиками ми дійшли через групову роботу в кожній академічній групі існували рухомі прямі групи, які виконували різні завдання у відповідності від своєї назви: «екзаменатори», «екзаменовані», «група завалу», «експерти», «дослідники», «опоненти» тощо. Всі вони виконують навчально тренувальні, творчі завдання. Викладач керує навчальним процесом, але головна навчально-виховна робота відбувається при спілкуванні студентів у середині групи або при об'єднанні роботи груп. Цікавим є і те, що у кожній з груп працює девіз: «Один за всіх і всі за одного», тому сильніші студенти намагаються допомогти слабшому не підказкою, а консультацією. Слабші студенти стараються піднятися до вищого щабля в опануванні знань і вмінь для того, щоб не підвести всю групу.

Протягом кількох останніх років ми застосовуємо перераховані вище форми роботи і дійшли висновку, що вони мають свої переваги у порівнянні з традиційними методиками проведення практичних занять із студентами. Основними з них можна назвати:

- за однаковий проміжок часу обсяг виконаної роботи набагато більший;
- висока результативність у засвоєнні знань і формуванні вмінь;
- формується вміння співпрацювати;
- формуються мотиви навчання, розвиваються гуманні стосунки між студентами;
- розвивається навчальна діяльність (планування, рефлексія, контроль, самоконтроль).

Наведемо приклад одного з практичних занять з методики навчання англійської мови, які проводяться за інтерактивними технологіями.

Тема: Основи планування уроку. Принципи планування уроку.

Мета: засвоїти основні елементи плану уроку; знати прямий та зворотній підходи до планування уроку та головні документи, що використовуються при укладанні плану уроку; оволодіти основними принципами планування уроку.

Обладнання: комп'ютер, інтерактивна дошка, роздаткові картки, постери.

Хід заняття:

I. Організаційний момент

1. Повідомлення теми.
2. Очікувані результати

II. Актуалізація опорних знань

1. Мозковий штурм (в групах по 4). Пригадайте, які елементи повинен включати план уроку?
2. Запишіть ваші ідеї на листках.
3. Назвіть елементи уроку, які вам вдалося згадати по черзі по одному від групи, викреслюючи ті, що були названі іншими.
4. Співставлення (в групах по 4). Отримайте роздаткові картки, що містять назви елементів уроку та їхній опис. Співставте назви з відповідними описами та аргументуйте ваш вибір.

III. Презентація та обговорення моделі плану уроку

1. Фронтальна робота. Подивіться на інтерактивну дошку, де представлено метафору (план уроку – дорога). Поділіться думкою, з чого ви почнете планувати урок та чому?
2. Ознайомтеся з ідеєю про початок планування з input, process or output. Зауважте, що вони зумовлюють різні підходи до планування: прямий (forward), центральний (central) та зворотній (backward).
3. Дайте оцінку кожному з підходів. Який, на вашу думку, кращий? Чому?
4. В попередньому пункті варто зауважити, що найкращого підходу до планування уроку немає, кожен з них має сильні та слабкі сторони,

проте у сучасній методиці навчання англійської мови перевага надається зворотньому підходу.

5. Мозковий штурм (в групах по 3 або 4). Визначте потенційні переваги зворотнього підходу до планування уроку. Прокоментуйте ваші думки.

6. Подивіться відео, в якому виділено переваги зворотнього підходу до планування уроку. Ви погоджуєтесь з викладеними думками чи ні?

7. Ознайомтесь з головними документи, що використовуються при укладанні плану уроку. Прокоментуйте, яким чином вони регулюють структуру на зміст плану уроку.

8. Кооперативна робота (2–4-всі разом). Отримайте роздаткові картки, що містять рекомендації щодо укладання плану уроку. Укладіть спочатку в парах, потім в групах по 4, а потім усі разом основні принципи планування уроку на основі отриманих рекомендацій.

IV. Обговорення заняття

Мені сподобалось...

Воно було ефективним...

Говорить кожний студент.

Викладач робить короткий підсумок.

Після цього заняття:

- ви чітко засвоїли основні елементи плану уроку;
- ви знаєте прямий та зворотній підходи до планування уроку та головні документи, що використовуються при укладанні плану уроку;
- оволоділи основними принципами планування уроку.

А тепер повернемося до очікуваних результатів:

- Чи досягли ми того, що очікували?
- Що на нашому занятті працювало на цей результат?

Використання інтерактивних технологій забезпечує реалізацію ідеї співробітництва, сприяє оздоровленню психологічного клімату в колективі (групі), створює атмосферу доброзичливості і бажання працювати, вчитись. Крім того, інтеракція виключає домінування як будь-якого учасника процесу навчання, так і будь-якої думки, або точки зору над іншими.

Впровадження інтерактивних технологій у процес навчання дає змогу викладачу зробити цей процес демократичнішим. У процесі навчання студенти вчаться висловлювати свою особисту думку, доводити свою точку зору, аргументувати і дискутувати, слухати іншу людину, поважати альтернативну думку, будувати конструктивні відносини в групі і переносити їх на свою майбутню професійну діяльність. Щоб підготувати студентів до застосування у своїй майбутній роботі інтерактивних

технологій, треба дати їм можливість отримати такий досвід. Саме через внесення у зміст підготовки майбутніх вчителів інтерактивних технологій та проведення занять із застосуванням інтерактивних вправ дає можливість на виході із ЗВО одержати висококваліфікованого фахівця для закладів загальної середньої освіти.

Отже, Україна, як і інші держави Європи, спрямовує свою діяльність на формування у молодого покоління педагогів свободи і чіткості мислення; розуміння і відповідальності за свою діяльність; уміння доказово міркувати та висловлювати свої думки і судження; здатності до самоосвіти впродовж життя тощо. Саме застосування у навчальному процесі інтерактивних технологій сприяє виробленню вищезазначених якостей майбутнього вчителя у сучасних умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В. Світанок Європи: Проблема формування нового учителя для об'єднаної Європи ХХІ століття / Віктор Андрущенко. – К. : Знання України, 2012. – 1099 с.
2. Голант Я. Е. Методы обучения в советской школе / Я. Е. Голант. – М., 1957. – 359 с.
3. Кларін М. В. Инновации в мировой педагогике / М. В. Кларин. – М., 1995. – 203 с.
4. Полякова Г. П. Інтерактивні методики та специфіка їх застосування у вищій школі / Г. П. Полякова, О. Л. Глотов. – Тернопіль, 2002. – 20 с.
5. Начальні програми з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов (5–9 класи) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://osvita.ua/school/program/program-5-9/56140/>
6. Пометун О. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід : метод. посіб. / О. Пометун, Л. Пироженко. – К. : А.Н.П.; 2002, – 136 с.
7. Scrivener J. Learning Teaching. A Guidebook for English Language Teachers. – Oxford : Macmillan Publishers Ltd., 2005. – 431 p.